

השטרות האבודים של הזקן מנהריים

השטרות הראשונים של פלשתינה (א"י) - מרטנברג לאוסישקין

פינינה לבני

דורות רבים לא היה לארץ ישראל מטבע משלה. גם הבריטים, שהשתמשו בעשור הראשון לשלטונם בארץ בלירה המצרית. ב-1927 הודיע הנציב העליון הלורד פלומר על הנפקת ה"Palestine Pound" - פונט פלשתינאי (א"י), שווה בערכו ללירה שטרלינג ומחולק ל-1,000 מיל. ועד הלשון העברית קבע שמות עבריים למטבעות, בהם "מעיה" למטבע חמשה מילים,

"מעתיים" לעשרה מיל, ו"ליטרא" לאלף מיל, אך הציבור התעלם מהם. על השטרות הופיע כיתוב באנגלית, בערבית ובעברית. פנחס רוטנברג, איש רב פעלים שהתפרסם בעיקר במפעלו להפקת החשמל, חונן בחוש היסטורי ורכש (או קיבל) את השטרות הראשונים שהונפקו למחזור בעריק 50 ו-100 לירות א"י (לא"י), שעליהם המספר הסידורי 000001A. השטרות נשלחו לימים מחברת החשמל הארצישראלית לנשיא קק"ל מנחם אוסישקין, והוא אישר בכתב ידו ב-10 בדצמבר 1940 "כי קבלתי את הסכום של 150 לא"י (מאה וחמשים) לשמירה בסקיף [כספת] שלי באפק"ק ומצהיר כי הכסף הזה אינו שייך לי והוא רכושו [כך] של הקרן הקימת לישראל בע"מ". בשנת 1998 פנו מחברת החשמל לארכיון הצילומים של קק"ל בבקשה לאתר את השטרות. יוסף שפר ז"ל, גמלאי מחלקת הכספים של קק"ל ומתנדב בארכיון, זכר כי שנים רבות השטרות שכנו במגירה נעולה בשולחנו. לאחר חיפושים מקיפים נמצאו השטרות בכספת קק"ל בבנק ירושלמי, במעטפה שנשלחה "למר מ.מ. אוסישקין". בתוכה נמצאו שטר 100 לא"י, שנשלח כתרומה של חברת החשמל לקק"ל "בעד ראשית הפדיון מהצרכנים היהודים מתחנת הכוח הראשונה על מימי הירדן"; ושטר 50 לא"י, שעליו ההקדשה "למנחם אוסישקין [...] שטר-כסף ארצי-ישראלי זה, הראשון בסריה [סדרה] הראשונה, ניתן לפקדון עולם לקרן הקימת לישראל לזכר רשימת בחירי האומה הברון אדמונד דה רוטשילד ז"ל בספר הזהב של הקרן הקימת לישראל. פנחס רוטנברג".

למרבה ההפתעה, שני השטרות נמצאו במעטפה חתומה מיוני 1932 - כשנה וחצי לפני מותו של הברון רוטשילד, שלזכרו הוקדש השטר בעריק 50 לא"י! מההקדשות התברר ששני השטרות נשלחו לקק"ל במועדים שונים: ביוני 1932 נשלח השטר של 100 לא"י לרגל הפעלת תחנת הכוח בנהריים, ובדצמבר 1934 נשלח שטר 50 לא"י לזכר הברון רוטשילד, ונשמר במעטפה שבה נשלח השטר הקודם. "השטרות האבודים" מחברים שלושה אישים מרכזיים בתולדות המפעל הציוני. רוטנברג ואוסישקין הכירו בשנות ה-20 בפעילותם בוועד הלאומי ונפגשו במהלך השנים, אולם לא ידוע על ידידות אישית שנרקמה ביניהם. רוטשילד האמין ברוטנברג ובחזונו, והשקיע ממון רב בחברת החשמל כבר מראשיתה. היחסים ההדוקים בין רוטנברג ל"נדיב הידוע" נשמרו לאורך שנים, ובנו גיימס אף כיהן כדירקטור בחברת החשמל. רוטנברג ליווה את הברון בביקורו האחרון בארץ ישראל, ואירחו בתחנת הכוח החדשה בתל אביב. שלושת האישים נפגשו גם ב"ספר הזהב" שבו נרשמו תרומות לקק"ל: עובדיו של רוטנברג תרמו לרישומו עם חנוכת המפעל בנהריים ב-1932, ורוטנברג דאג לרישום הברון רוטשילד ב-1934; אוסישקין הוא שחתם על רישומם.

תודה למשה פיינטוך, ארכיון חברת החשמל לישראל.

לעיון נוסף

ר' דבח, שטרות מועצת המטבע של פלשתינה (א"י), ירושלים 2004.

פינינה לבני - מנהלת ארכיון הצילומים בקק"ל. חשפה את השטרות האבודים בראשית עבודתה בארכיון קק"ל.